

TENGERI MOLLUSZKA-FAUNA A SZOROS-PATAKI ALSÓMIOCÉN TARKAAGYAG-ÖSSZLETBEN

DR. SZENTIRMAI ISTVÁN*

(2 ábrával)

Összefoglalás: Az eddig szárazföldinek tartott alsómiocén tarkaagyag-összletben a szerző tengeri kagylókat tartalmazó ostreás pad közbetelepülését ismerteti.

A Nagybátonyon keresztülfolyó Szoros-patak a Zagyva egyik baloldali mellék-patakocskája. Völgye Nagybátony községtől közel É—D-i irányban húzódik. A völgytalptól a völgyfőig, a katti emelet rétegeinek alsóbb szintjétől kezdődő és a kőszénfedő helvétii „slir”-el záródó szelvényben, teljes oligocén-miocén rétegsort tár föl (1. ábra).

Ez alapszelvény jellegű feltárás részletes feldolgozása és irodalmi ismertetése mindmáig hiányzik. Földtani-rétegtani szempontból a képződmények jól megfigyelhető települési módja az oligocén-miocén határkérdés tisztázásában jelentős.

Őslénytani tekintetben feltétlenül érdeklődésre tarthat számot faunagazdag, de e tekintetben tüzetesebben még nem vizsgált „burdigalai konglomerátuma”.

A patak fővölgyébe lefutó vizmosásos mellékvölgyek mélyen bevágódnak az egyes képződményekbe, sok természetes föltárást létesítve.

A miocén rétegsor dús *Pecten*-faunát tartalmazó „burdigalai konglomerátum”-mal kezdődik. Erre a partszegélyt jelző konglomerátum nyíltabbvízi heteropikus fáciése, a burdigalai glaukonitos homokkő összelete települ.

Erre az úgynevezett „szárazföldi tarkaagyag”-összlet következik változó településmóddal, változó összetételben és különböző vastagságban.

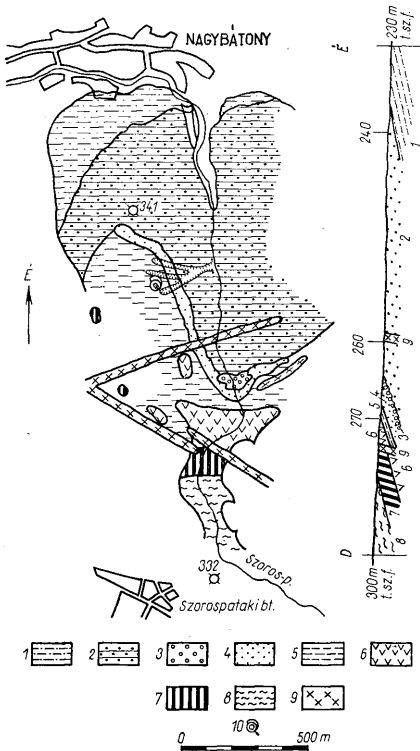
A föltárás földtani leírása

A föltárás a patak völgy baloldalán levő nagy vizmosás déli ágában van (1. ábra). ÉK—DNy-i irányban húzódó 60 m hosszú bevágása tárja föl a 20 m vastag tarkaagyag és közbetelepült homok-homokkőösszletet (2. ábra).

Ez is teljes oligocén-miocén szelvény, de csak kezdőtagja: a katti homokkő látható a patakmederben és zárótagja a völgyoldal magasabb részein. A közbülső szelvényrészek fedettek. Csak a tarkaagyag föltárás ÉK-i, alacsonyabban fekvő részén bukkan ki a burdigalai glaukonitos homokkő legfelső része.

Erre éles határral, de megegyező módon települ a tarkaagyag-összlet első rétegtagja. A rétegsorban 16 vékonyabb-vastagabb réteget tudunk elkülöníteni. A föltárás

* Előadta a Magyarhoni Földtani Társulat Őslénytani Szakcsoportjának 1967. március 6-i előadóülésén

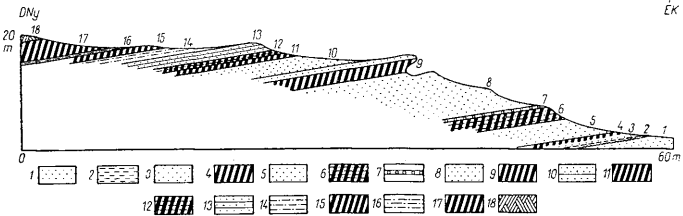

1. ábra. A nagybátonyi Szoros-patak völgy és környéke földtani térkép- és szelvényvázlata (Schréter Z. és Gyarmati Gy. térképeinek felhasználásával.) Jelmagyarázat: 1. A katti emelet alsó agyagos-homokos szintjének rétegei, 2. A katti emelet felső, homokos-homokkőves szintjének rétegei 3. Burdigalai nagypecten konglomerátum, 4. Burdigalai homok-homokkő, 5. Burdigalai tarkaagyag összlet, 6. Burdigalai-helvéti „alsó” riolitufa, 7. Helvéti készénösszlet, 8. Helvéti homokos agyagmárga, „slir”, 9. Tortonai andezittelérek, 10. Ósmaradvány lelőhely a tarkaagyagban

Fig. 1. Carte et coupe géologiques schématiques de la vallée du ruisseau „Szoros-patak” à Nagybátony. (D'après les cartes construites par Z. Schréter et Gy. Gyarmati.) Légende: 1. Couches du niveau basal, argilo-sableux du Chattien, 2. Couches du niveau supérieur, sableux-gréseux du Chattien, 3. Conglomérats burdigaliens à grandes Pectinidés, 4. Sables et grès burdigaliens, 5. Série d'argiles bariolées du Burdigalien, 6. Tuf rhyolitique „inférieur” du Burdigalien-Helvétien, 7. Série lignitifère de l'Helvétien, 8. Marne argileuse, sablonneuse, „Schlier”, de l'Helvétien, 9. Dykes andésitiques du Tortonien. 10. Gisement fossilifère dans les argiles bariolées

mellékelt szelvényünkön (2. ábra) mutatjuk be. A három kezdő réteget (2., 3. és 4. számú) összevontan ábrázoljuk a szelvényen.

A szelvényen már nem ábrázolt folytatásban az 1. ábránk földtani szelvényén látható további képződmények következnek: az „alsó” riolituffa, a kőszénösszlet és a fedő homokos agyagmárga, „slir”.

2. ábra. A Szoros-patak völgy tengeri faunás tarkaagyag-összletének földtani szelvénye. J e l m a g y a r á z a t: 1. Burdigalai glaukonitos homokkő, 2. 10 cm finomhomokos szürke agyag (a tarkaagyag-összlet kezdőtagja), 3. 25 cm sárga homokkő, 4. 40 cm zsiros szürke és ibolyásvörös tarkaagyag, 5. 200 cm sárga középszemcsésű homok-homokkő, 6. 150 cm szürke homokos agyag, 6t barnásvörös agyagcsikkal, 7. 10–15 cm ostreás-molluszkás pad, 8. 500 cm szürkészöld, vörös és szürke szineződésű homok, 9. 100 cm szürke-vörös-szürke tarkaagyag réteg, 10. 200 cm sárgásbarna homok-homokkő, 11. 20 cm barnásvörös agyag, 12. 80 cm szürke homokos agyag, két 4–5 cm-es barnásvörös agyagcsikkal, 13. 70 cm szürke homokkő, 14. 80 cm szürke, szürkéssárga homokos agyag, 15. 50 cm sárga-szürke-vörös „tigrisfoltos” agyagkő, 16. 15 cm szürke homokos agyag, 17. 200 cm vörös és szürke tarkaagyag, 18. Barna erdei talaj

Fig. 2. Coupe géologique des argiles bariolées à faune marine de la vallée du ruisseau „Szoros-patak”. L é g e n d e: 1. Grès glauconieux du Burdigalien, 2. 10 cm. d’argile grise finement sableuse (terme initial de la série d’argiles bariolées), 3. 25 cm. de grès jaune, 4. 40 cm. d’argile grasse, gris et rouge violacé, 5. 200 cm. de sable et grès jaune à grains moyens, 6. 150 cm. d’argile sableuse grise, à 5 raies d’argile rouge brunâtre, 7. 10 à 15 cm. d’argile à Huîtres et Mollusques, 8. 500 cm. de sable vert grisâtre, rouge et gris, 9. 100 cm. d’argile, gris et rouge grisâtre, 10. 200 cm. de sable et de grès brun jaunâtre, 11. 20 cm. d’argile rouge brunâtre, 12. 80 cm. d’argile sableuse grise, à deux raies d’argile rouge brunâtre (4 à 5 cm), 13. 70 cm, de grès gris, 14. 80 cm. d’argile sableuse, gris et gris jaunâtre, 15. 50 cm. d’argillite, jaune, gris et rouge. „tigrée”, 16. 15 cm. d’argile sableuse grise, 17. 200 cm. d’argile bariolée, rouge et gris, 18. Sol de forêt brun.

Az ostreás-molluszkás pad az összlet alsó harmadában található, 10–15 cm-es vastagságban. Az ősmaradványokat bezáró réteg meszes kötőanyagú, kavicsos agyagos homokkő. A meszes kötőanyag az ősmaradvány héjak utólagos feloldódásából származik.

A rétegből: *Crassostrea gryphoides* (S c h l o t h e i m) meghatározható darabjait, *Ostrea* sp.-eket, valamint egy *Venus* vagy *Pitaria* sp. indet., három *Pholadomya* sp.-t és egy *Thracia cf. egenburgensis* (S c h a f f e r)-t gyűjtöttünk be és határoztunk meg.

Az Ostreáknak rossz megtartású, de meghatározható héjas példányaik vannak. A többi maradvány kőből. Megtartási állapotuk a meghatározás fokából is megítélhető. A maradványok kőből voltak és viszonylag rossz megtartási állapotuk ellenére sem bemosottak. Ezt a bezáró kőzetben látható meghatározhatatlan, de jellegzetesen éles rajzolatú héjlenyomatok is bizonyítják.

A fauna lelet értékelése

Ostrea-pad felfedezése nem újdonság, még a Szoros-patak völgyére vonatkozóan sem. A területet térképező S c h r é t e r Z. (1940) említi és a patak völgy más részéről származó szelvényt is közöl. Az *Ostrea* padoknak a távolabbi környéken is nagy területi

elterjedését bizonyítják Noszky J. sen. (1927), Rozlozsnik P. (1933—35) és Szentés F. (1943) közlései. Dolgozataikban azonban kizárólag ostreás-padról tesznek említést és abban az *Ostrea (Crassostrea) gryphoides crassissima* I. faj egyedeinek túlsúlyát állapítják meg.

Az általuk leírt szelvényekben az ostreás -padot a változatos felépítésű alsómiocén rétegsor alakulásától függően a tarkaagyag-összlet vagy annak kimaradásával az „alsó” riolittufa alatt települten említik.

Az ismertetett feltárásban az inkább molluszkás padnak nevezhető réteg a tarkaagyag-összletben található meg. Faunáját az Ostreákon kívül normális sósvízet kedvelő alakok alkotják. A réteg ennél fogva települési szintjében és faunájában az említett szerzők által ismertetettekét eltér.

Az ostreás-molluszkás pad rétegsorbeli jelenléte új megvilágításba helyezi az összlet képződését, és a képződése alatti ősföldrajzi viszonyokat. Alátámasztja azt a megállapításunkat (Szentirmai I. 1964), hogy a tarkaagyag-összlet nem tisztán szárazföldi képződmény. Képződése idején szigetes, lagunás volt a föltöltődő miocén üledékgyűjtő partja. S a fokozatosan visszahúzódó tenger a tarkaagyag rétegek közé homokos-agyagos rétegeket ülepített le.

A fauna tagjai között meghatározott *Thracia eggenburgensis* (Schaffer) mint jellegzetes alsómiocén alak, további megerősítésre váróan, a tarkaagyag-összlet korát a burdigalai emeletben rögzíti.

IRODALOM—BIBLIOGRAPHIE

- Cs. Meznerics I. (1959): Az egerecsi-ózdai kőszénfekvő burdigalai faunája. Földtani Közöny 89. köt. — Noszky J. sen. (1927): A Mátra hegység geomorphológiai viszonyai. A debreceni Tisza I. Honism. Biz. Kiadv. III. Karcag — Rozlozsnik P. (1933—35): Geológiai tanulmányok a Mátra északi oldalán Parád, Recsk és Mátraballa községek között. Magy. Kir. Földtani Int. évi jel. — Schréter Z. (1940): Nagybatony környéke. Magyar Tájékozódási Földtani Leírása II. Budapest — Szentés F. (1943): Salgótarján és Pétervársára közötti terület Magyar Tájékozódási Földtani Leírása V. Budapest — Szentirmai I. (1964): A Nagybatony környéki barnakőszénterület bányaföldtani viszonyai. Egyetemi doktor értekezés, kézirat.

Faune de Mollusque marine dans les argiles bariolées du Miocène inférieur de Szoros-patak (Hongrie du Nord)

DR. I. SZENTIRMAI

Le ruisseau „Szorospatak” est l'un des affluents de gauche de la rivière „Zagyva”. Il traverse le village Nagybatony. Sa vallée subméridionale expose la coupe complète de l'Oligocène-Miocène, à partir des terrains du Chattien (fig. 1).

Dans un ravin de gauche de la vallée du ruisseau en question il y a un bon affleurement de la série d'argiles bariolées appartenant au Miocène. La coupe de l'affleurement est présentée dans la Fig. 2.

Dans la série considérée terrestre jusqu'à présent, on a trouvé des dépôts à faune marine. La faune est contenue dans la couche 7 de la coupe. La roche est du grès à graviers, à ciment calcaire provenant de la dissolution des tests de fossiles.

La faune est représentée par les formes de *Crassostrea gryphoides* (Schlotheim), *Ostrea* sp., *Venus* ou *Pitaria* sp. indet., *Pholadomya* sp. et de *Thracia* cf. *eggenburgensis* (Schaffer). Sous les Huîtres, les fossiles ne se présentent qu'en moules.

Le banc à Mollusques qui vient d'être découvert diffère des bancs à Huîtres déjà connus dans région tant par son mode de gisement que par sa faune.

En égard à cette couche fossilifère, on doit admettre un milieu de sédimentation lagunaire-littoral, au lieu d'une formation purement terrestre, supposée auparavant pour la série d'argiles bariolées. La présence de *Thracia eggenburgensis* identifiée dans la faune fait attribuer la série au Burdigalien, attribution à confirmer par des preuves supplémentaires.